

szurditást is plasztikusan ábrázoló drámája nem tud választ adni.

A Szovjetunióban az 1969-es év már ünnepi hangsúllyal, a Lenin-jubileumra való felkészülés jegyében zajlott. Érthető, hogy a műsor inkább visszafelé tekintett, és a már maradandónak bizonyult szovjet drámáknak (pl. Gorkij, Rahmanov, Pagogyin, Zorin, Satrov műveinek) korszerű felújításával valami-féle ünnepi seregszemlére törekedett.

A legkiemelkedőbb eredeti bemutatók is ismert anyagokat költöttek újjá. Nagy sikert aratott pl. Goncsarov *Oblomov*jának és Fagyejev *Tizenkilencen* című művének színpadi változata. Az év egyik csúcspontja a Tagankai Színház Gorkij: Az anya-adaptációja volt. Ljubimov ebben egyetlen átfogó gondolatot akart kifejezni: a szabadság az ember egyetlen normális létezési formája. Ezt hangsúlyozta az előadás állandó kerete, a hűsz katonából formált, monumentálisan közönyös „eleven” díszlet. A katonák hol önmagukat alakították, mint a fennálló rend sötét védelmezőit, akik ugyanakkor maguk is elnyomott, kényszerűen arc nélküli rabok, máskor börtönfalként zárták körül a szereplőket, vagy masszív hömpölygással tüntetést oszlattak fel. Ljubimov koncepciója érdekében tudatosan feláldozta Gorkij színes, sokoldalú jellemábrázolását; alakjait - Vlaszova kivételével - funkciójukra redukálta (amit egyes kritikusok zokon is vettek tőle), ám ez esetben éppen így érvényesült a Gorkij ábrázolta történelmi forduló könyörtelen logikája, feltartóztathatatlan ereje. Ljubimov is totális színjátékot alkotott, egyénien és mesterien aknázza ki a zene, a mozgáskultúra, a pantomim, a szín-, fény- és hang-hatások lehetőségeit, merészen stilizál, de mint e színjátéktípus minden sikerült alkotásában, a változatos kifejezési eszközöket szenvedélyes és keményen végig-gondolt humanista mondanivaló fogja egységbe.

A Szovjetunióban újabban kibontakozó Dosztojevszkij-kultusz 1969-ben több sikeres dramatiszálást eredményezett. Közülük is kiemelkedik a Moszszovjet Színház *Pétervári álmok* (*Peterburgszkije sznovigenyija*) című *Bűn és bűnhődés*-adaptációja. Sz. Radzinszkij nálunk is játszott dramatiszálását a színház kollektívája dolgozta át, Zavadszkij rendező irányításával. (A mélyreható módosításokat jelzi a címváltozás is; Zavadszkij az író egy korábbi karcolatának címét vette kölcsön.) A produkció egy új Dosz-

MOLNÁR GÁL PÉTER

Színházi úti jegyzetek (I.)

Viharos alkonyat - csöndes föltámadás

Délelőtti próba Tovsztonogovnál Leningrádban.

A premiért két hét múlva tartják meg. Minden készen van azonban. Jurszkij - aki Polezsájevvel játsza - megbetegszik, féltő, hogy elmarad a próba. Azután magyar barátai kedvéért mégis vállalja a produkciót. A harmadik felvonás után van a szünet, a születésnap végén eresztik le a függönyt. Hosszú pauzát tartanak, Jurszkij furunkulusát közben felvágják, novocain-blokádot kap és folytatja a próbát.

A Gorkij Színház budapesti vendéjátékán Jurszkijtől láttunk egy elbűvölően kópés grúz bácsikát (*Iliko, Illarion, a nagymama meg én*), láttuk Robespierre-ként (*Csak az igazat, a tiszta igazat*), láttuk a koncertmúsorton Csackij szerepében (*Az ész bajjal jár*), láttuk, hogyan játszik Shakespeare-t (*IV. Henrik*). Most pedig öregemberként a Tyimiejev-modellű Polezsájev szerepében lép föl. Nem a bogaras professzort játsz-

tojevszkij-képhez kíván hozzájárulni, amelynek értelmében a nagy író nem a reménytelenségnek, az „oroszlélek misztikájának” filozófusa, hanem egy sivár kor embertelen körülményei között és azokat híven ábrázolva az emberben az emberit kutatta, mint egy más jövő zálogát. Így lett a *Pétervári álmok* nem a kiábrándult lemondás, hanem a remény drámája, a középpontban széles epikus freskó helyett Raszkolnyikovnak mesteri pszichológiával feltárt, szív-szorító, de mégsem lehangoló tragédiájával.

A lengyel színházi év csúcsteljesítményei javarészt a reprízek köréből kerültek ki; elsősorban a Slowacki-kultusz gyümölcsözőtől újszerű, izgalmas előadásokat. A legvisszhangosabb újdonság a legfrissebb Grotowski-bemutató volt, az *Apocalypsis cum figuris*, melynek szce-

sza el, a szenilitás apró jeleivel fölékszerezetten, akinek fölfortyanásai és merész váltásai annyi kedves multságot szereztek hűsz éven át Major interpretálásában, és nem is a humanista tudós helyretalálásának folyamatát ábrázolja, amit Cserkaszovtól ismerünk. Egy higgadt értelmiségi Jurszkij Polezsájevje. Tekintete kétségekkel teli. Egyáltalán nem biztos benne, hogy helyesen választott, amikor a bolsevikok mellé állt. Sohasem csat-tan föl. Nem aranyoskodik, és nem játsza el magakellő önsajnálattal a betegség fázisait: épp ellenkezőleg, nagyon finoman azt a küzdelmet ábrázolja, amit annak érdekében folytat, hogy szerettei előtt leplezni tudja rohamait, megújuló rosszulletét. Kezeit néha ököbe szorítja, ekként markolgtatja a levegőt, ahogy súlyos szívbetegek tesznek, amikor el akarják kergetni a gyilkos görcsöt a mellkas tájékáról.

Az öregség ábrázolása

Kísérletet sem tesz rá, hogy „megjátsza” az öregséget.

Isten tudja, miként hagyományozódott színésznemzedékről. színésznemzedékre az az álmegfigyelés, hogy az öreg embernek színpadon okvetlenül reszketnie kell, és nehezen forgó izületekkel mozognia, bő ruhákban csoszognia. Jurszkij Polezsájevje - nem túl jól sikerült ősz parókájával, ami azonban az előadás végére már saját hajjává lesz, annyira igaz és őszinte az alakítás - fiatalos mozgású

náriumát Grotowski a Biblia, Dosztojevszkij, Eliot és Simone Weil szövegeiből állította össze. A hat szereplő közül öt konkrét személyt testesít meg: Pétert, Judást, Lázárt, Jánost és Mária Magdolnát, míg a hatodik, a misztikus Sötét, a szertartás vendégeként változó funkciókat tölt be. Az apokalipszis, az utolsó ítélet rémlátomásait felidéző képek most is lenyűgöztek minden részletre kiterjedő rafinált kidolgozottságukkal, hátborzongató evokatív erejükkel, de ismét csak azt jelzik, hogy Grotowski színháza valóban csak laboratórium: eszközöket kísérletez ki, amelyek rendeltetésüket és igazi közönséghatásukat más alkotók kezében nyerik el - olyan művészeketől, akik nem érik be néhány tucattal, a legszűkebb intellektuális elithez tartozó néző alkalmi meghökkenésével és elkápráztatásával.

és meglehetősen ruganyos testű. Csak néha, egy szempillantásra villantja fel, hogy egy kiöregedőben levő szervezetről, lazuló izomrendszeréről és megkopó ízületekről van itt szó: leejti noteszét, és egy nagyon artistikusan megkomponált, de éppen ezért természetesnek ható pózban (a Haldokló Gallust idézi) úgy hajol le jegyzetfüzetéért, hogy ez a legörnyedése többet mond el az öregezésről és az öregségről magáról, mintha mind-végig *illusztrálná* egy színpadias öreg-ember totyogó mozgását.

Popova

A *Kispolgárok* zseniális Tatjánája játssza a feleséget. Hiányzik belőle minden szívhang, minden galambocskám-lelkecském oroszos lelkesedés-lelkendezés. Régi sejtésem igazolódik be most: mi túlságosan oroszokra játsszuk az orosz helyszínű darabokat, *úgy általában* oroszokra, szájfünk szerinti szláv lágyságúra, érzelmesre. Popova ugyancsak minden öregeskedés nélkül, egyetlen ősz paróka segítségével válik idős hölgyé.

Azért olyan megértő és csodálatos felesége a professzornak - és azért emelkedik szinte főszereplőjévé az előadás-nak -, mert egyetlen pillanatra sem szűnik meg kapcsolata férjével és a többi szereplővel. Sosem esik pánikba. De mindvégig rettenetes aggodalom és gyöngéd féltés sugárzik belőle. Amikor a darab elején - már a zavaros pétervári viszonyok között - elmaradt férjét várja, nem járkal idegesen föl és alá, nem rója nyugtalan léptekkel a szobát keresztbe, és nem huzigálja rojtos kendőjét (ami egyébként nincs is neki), hanem csak ül egy gyönyörű stílszéken, és a tekintetéből szerelmes aggodalom sugárzik.

Az első rész végén a zenekari árokból fölmerülő zongorához ül férjével, négykezeseknek, vigaszul a sivatagira sikerült születésnapért: franciául éneklük a *Nebántsvirág* duettjét.

„A gránátos szép ember volt, ki
Nürnbergből jött lovon.
Meglátta őt egy hercegnő, ki
Párizsból jött vasúton. Meglátta
s megszerette őt a hercegnő egy
perc alatt, nem nézve helyet és
időt, a karjai közé szaladt ...”

Mennyi szépséget kap most hirtelen ez a butácska kis dal, mennyi mindent jelez abból az elsüllyedt, finom, franciásan finom életből - amelyet a moszkvai bizo-

mányi áruház is elének sodor intarziás bútoraival, ólomkristály poharaival, Jugendstil üvegbúrájú lámpáival, vagy a Gorkij Színház francia szerkezetű néző-tere is földidéz -, mennyi mindent a hervadni készülő, de megőrzött ifjúságból, a régi szerelemből, ami még ma is tartózkodó és egymást becsülő udvariasságban jelentkezik. (Jurszkij még szívrohama után is elengedi felesége támogató karját, és gyöngéden maga előtt tessékeli ki az asszonyt az ajtón, pedig nem volna szükség semmi galantériára, a felesége betegyához vezeti őt.) Egy szovjet Philemon és Baucis éneklő itt az operettduettet, és a régi szerelem párolódik dallá, finom érzelmességgé.

Majör azt mondja: „aszentimentális érzelmesség”. És ez igaznak látszik. Semmi rájátszás, semmi kedveskedés vagy kedélyeskedés. Nem érzelmeket játszanak el és nem is hangulatokat, hanem szigorúan elemzett helyzeteket, és bennük a jellemeket. Ezek azután élni és érvényesülni kezdenek.

Stílus

Az előadás olyan, mintha a Moszkvai Művész Színház átköltözött volna a berlini Schiffbauerdammra.

A Művész Színház és a Berliner Ensemble hagyományait és formai vívmányait egyesíti Tovsztonogov rendezése. Nem mondom, hogy a legjobb hagyományait. Nem, erről szó sincsen. A legszebb Sztanyiszlavszkij-effektusokat használja ugyan, tapintatosan és lágyan bontja ki a szöveg alatti mély áramokat, és gazdagítja föl a kissé együgyű és franciásan jól megcsinált darab szövegét belső játékokkal. Hanem ami brechtiséget illeti, az igen fölszines és merően formai.

Mit csinál Tovsztonogov?

A színpad barna háttérfüggönyökkel lezárt, oldalt érett fájú ajtók csillogó rézberakásaikkal díszítetten fordulnak a nézőtér felé. Zene: egyszerre heroikus és érzelmes is. Kihámvadnak a nézőtér fényei, kezdődhet a játék. Szétsiklanak a függönyök, és lassan kihámozódik a színpadkép: a hátsó síkon a könyvtárszobát látjuk, rendetlenül összehányt, folytonosan használt könyveivel, a rivaldára párhuzamosan állított ajtó következik, a középső síkhoz vezet: itt a szalon látható. Az első képen egy chaise longue, majd az ünnepre terített asztal foglalja el a helyét. Újabb párhuzamos ajtó. Azután következik az előszoba síkja; a lépcsőházba nyíló külső ajtó rozsdás sikolyokkal

csúszkáló reteszével és az előszobafal fogásaival. Az orkeszterre épített süllyedőn található a legelső sík: az asszony szobája, ahol vagy krumplit hámoz az ünnepi vacsorához egy finoman megválasztott petróleumlámpa fénye mellett, vagy Polezsájev cikkét másolja buzgó körmöléssel, vagy a már említett zongora emelkedik elő a mélyből. Ez a legelől levő sík premier planba tudja hozni a legfontosabb és legbensőségesebb jeleket: szinte közel tartja a színészeket a nézők arcához, hogy az érzelmi reakcióikat alaposabban vehessék szemügyre.

A lágyan kígyózó, bonyolult járásokkal összekötött párhuzamos színpadsíkokon kívül a jobb és a bal oldal is tökéletesen kihasznál. A két portál melletti térség életet kap a játékban.

Bal oldalon látjuk Polezsájev házában kapuját. Az előjátékszerű németetben egy titkosrendőr egészen idáig követi Misa, Polezsájev tanítványát. Misa bemegy a kapun. A rendőr, bársony reveres teli-kabátjában, a kilincsbe kapaszkodik, és a kapuszárnyhoz tapad. Hatalmas szak-mai rutinnal hallgatózik, majd résnyire nyitja a kaput, és utána pillant a megfigyelése alatt álló forradalmárnak: meg-feszülten figyelő hátán szinte látjuk a lépcsőház kanyarait is, ahogy Misa halad fölfelé.

Ezt a képet megelőzi egy tökéletes háttérvetítés: valamelyik pétervári utca részletét láthatjuk a hátsó színpad teljes szélességében. Ebben a fotografikus díszletben lopózik át Misa, és követi őt a rendőr. Ez a jelenet is meg az is, ami-kor Vorobjov végignézi, amint kivégeznek egy katonát a kenyéért sorban állók előtt, részint brechti megoldások - *Az anya* és *A kommün napjai* jutnak eszembe, azok berlini megoldásához hasonlítanak -, részint a film hatását mutatják a rendezésen, hiszen Tovsztonogov kinyitja a darab zárt franciás szerkezetét és megeleveníti mindazt, amit egyébként csak elbeszélnek.

De mélyebb és fontosabb jelentősége is van mindennek.

Már a díszlet fent leírt meghökkentő, rakottpalacsinta-szerű rétegződése, az egymásra lapjával fekvő szobák, a bennük való bonyolult járasok, az S-alakú végigvonulások az ajtókon, a mennyezetet helyettesítő világító testek, amik furcsa kukacokként, dzsungelindázatként burjánzanak a szereplők feje felett, mindez jelzi, hogy nem igazi professzori lakásról, hanem igazi illúzióról van itt szó, hanem színházról. A nézőt eltávo-

lítják a régi realizmus beidegződésétől, más szöveget nyit a látvány, másfajta színpadi illúziót kínál a rendezés és a szereplők életébe való bepillantásnak egy más minőségét.

Ahogy a *Kispolgárok* előadásánál már megcsodáltuk, ismét fölfokozott szerepet kap a zene. Feladata itt fölstilizálni a drámát, ugyancsak kiemelni naturalista laposságából és polgári csevegősdijéből, és szerepe még fölnagyítani az érzelmeket.

A *Viharos* alkonyatnál a zene összeshövetkezik a háttérvetítésekkel és a tömegjelenetekkel. Mindez az egyetlen helyszínen játszódó szalondarabban meglehetősen különösnek látszik. De Tovsztonogov széttárja ennek a polgári lakásnak a falait, a háttérben megjeleníti a 17-es Pétervár eseményeit és drámai légkörét. Polezsájev professzor helyretalálásának történetét ebben a történelmi keretben meséli el, ezzel egyszerre mind kicsinyítve is azt, kiragadva a kozmikus jelentőséget tulajdonító eredeti individualista szerkezetből. Tovsztonogov a közösség drámájába helyezi bele az egyén drámáját, és a történelmi helyzet-be illeszti azt, ami mindeddig meglehetősen kiragadott volt. Polezsájev esete csak egyetlen epizódja a forradalom történetének, és ebben az előadásban ez az anekdota csak annyi hangsúlyt kap, amennyit megérdemel.

Nem tudom, Cserkaszovval a főszerepben - Vivjen rendezésében - milyen lehetett a dráma első fölfogása és színrevitele. De ismerem Gellért Endre előadását és Zarhi filmjét (ez utóbbi talán egy-két helyen hasonlít a Gorkij Színház előadásához). Ez az előadás azonban nem akar vetélkedni a filmmel. Megmarad színháznak. Annak azonban nem szalombáját, polgári csevegő-fecsegő mintáját követi, hanem egy nagyszabásúbb és átfogóbb, színházszerűbb és összművészeti változata szerint építi újjá a darabot.

Polezsájev szónoklatot tart a frontra vonuló katonáknak

Ezt valahol a díszletben hátul, oldalt szokták megoldani, hiszen egy beépített szalon és könyvtárszoba áll térként a rendező és a színészek rendelkezésére.

Tovsztonogov sötétet csinál. Párhuzamosan a rivaldával, középen elől hatalmas ablakkeretet ereszt le a zsinór-padról: ebben jelenik meg Polezsájev, Misa, az asszony és Bocsarov. Mint-ha az *Arturo Ui* ablakkerete volna, olyan

brechti keret ez. (A keret szélén vékony üvegcsík húzódik meg, különben üres a többi része, természetesen nincs üveg szabályosan belevágva, de celofán sem gyűrődik a keretben. Ez, azt hiszem, Tovsztonogov találmánya. Nem csillog az alaküveg, és nem veszi el a színész képét, a celofán sem zavar, de az az ostoba színházi ablakkeret sem rontja a hatást, meredni és kétségessé tenni a díszlet egészének illúzióját. Ez a kicsiny üvegcsík megcsillan, tökéletesen azt az illúziót keltve, mintha szabályos ablak-tábla volna.)

Jurszkij az ablakból közvetlenül a nézőkhöz beszélhet. Beszédével azokat lelkesítheti. A megoldás a rendezésnek. egy másik vonalát erősíti (erről majd később): a mai nézőt küldi Jurszkij harcra. Közvetlenül hozzá beszél. Ez nem színpadi trükk, hanem világnézet kérdése. Mindig van a nézőtérben ülőkön lelkesítenivaló, van mindig ok harcra buzdítani őket.

Jurszkij ebben a jelenetben sem kiabál. Kísérletet sem tesz annak érzékeltetésére, hogy az utcán fölsorakozó katonák tömegéhez szónokol. A helyzet realitásánál fontosabb most annak drámai, érzelmi, gondolati tartalma. Egy legyengült, beteg ember beszél, erejét megfeszítve, tán utolsó élettartalékait emészelve föl, beszél, mert fontosnak tudja, hogy okos és lelkesítő mondatokat adjon azoknak, akiknek szükségük van rá. Mind-ezek mellett Jurszkij bánatos tekintete még azt is érezteti, hogy fél a harc ki- menetelétől. Nem a győzelemtől. Nem, erről nincsen szó. De játékból hiányzik az a csillogó, együgyűen zavartalan pátosz, ami az ilyen hidegben gőzölgő szájú beszédek szokta jellemezni. A jövő féltése látszik tekintetén. Nem székszis ez. Nem. Egy északokkal a forradalom mellé álló embert látunk. Meggyőződést, vakhit helyett.

Lenin telefonja

Jobb elől történik a Leninnel való beszélgetés. A portálon lóg az ómódi telefonkészülék, alatta kisasztal, egy nagyon szép kristálykancsóval és pohárral, az asztal előtt karosszék. Mindez erősen hangsúlyossá teszi a teret, és a kristály csillogása már előre fölhívja a figyelmet a díszletnek erre a lényeges pontjára. Jurszkij ebben a jelenetben is kerül minden érzelmességet, minden drámázást. Nagyon egyszerű, nagyon póztalan. Még csak meg sincs hatódva különösen.

És a telefonbeszélgetés két egyenrangú ember társalkodása, és ettől fokozódik drámai ereje, mert azt jelenti, hogy egy öreg tudóst, aki hirtelen elhagyottnak érzi magát betegségében, felhív egy máik nagy ember, hogy megkérdezze tőle, mint érzi magát, és jelezze telefonjával, hogy nincsen egyedül. Lenin *ettől* az emberi gesztustól realitássá válik a színpadon, megjelenik láthatatlanul is a beszélgetés során, és kedves, meghitt szereplőjévé válik a darabnak.

Popova játéka itt csak annyi, hogy mielőtt visszaillesztené a kagylót a villára, belehallgat még egyszer a már elnémult készülékbe, hátha ő is meghallja Lenin hangját vagy annak legalább visszhangját. Ott kellett maradnia valamennyinek belőle - mondja ez a mozdulat.

Jurszkij leül, és könyve első példányába szép hosszú dedikációt körmöl Leninnek. Nincs ebben a gesztusban sem-mi aulikus: az egyik nagy ember megtisztelti kedves könyvével a másik nagy embert.

A befejezés

Megfognak egymás kezét az asszonnyal, a barna függönyök széthámozódnak előttük. Az utolsó függöny mögött most már nincs ott lezárásként a könyves fal, tetején a márványmásolatú fej-jel. Nagyon tágnak tűnő út tárul ki előttük - nem festett háttér! csak deszkasík -, és kézenfogva elindulnak azon a jövőbe? a halálba? ... John Anderson, szívem John . . . együtt a hegyre? A bizonytalanságba, ki tudja, hová ... Minden-esetre: ELŐRE. Es vége. És hirtelen tele leszek könnyel, és nem tudom, mitől. Illetve csak azt nem tudom, hogy melyik színpadi eszköztől sírtam el magam, mert azt tudom, hogy egy elmerült hit és egy elmerült hovatarozás könnyeztetett meg, az, hogy szeretnék-szeretnék újból olyan gyanútlanok lenni, olyan szépen hinni, miközben megyünk előre.

És Chaplin jut eszembe erről az elmenésről. Az ő sztereotip megoldása volt ez a lassú és elégikus eltávolodás a nézőtől. Az ő találmánya volt a messzeségbe indulás, ez a lágy lépegetés előre, valahová, egy szívet szorító távolba, ahol nem látszik sem városkép, sem benzinkút, ahol meg lehetne pihenni, még csak egy árnyas fa sem tűnik fel: egy hosszú és sivár út nyílik csupán meg, miközben mind kisebb és távolibb a kép közepén a két lépegető alak, egy hosszú út, ami mindannyiunk útja, és amit végig kell járunk.

Egy rossz előadás tanulságai

Ugyanaznap este, ugyanott.

Vagyis Leningrádban, a Gorkij Színházban, Arbuzov *Egy boldogtalan ember boldog* napjainak előadása. Akszenov rendezte, Tovsztonogov fiatal tanítványa. Kierlelt, szép, véglegesre formázott, tiszta, de költőtietlen és lapos előadás.

Efrosznál ugyanez tavaly Moszkvában rumlis és handabandázó, de gondolatlan teli és habzó előadás. A leningrádi klasszikusabb, rajta paradox módon jobban érezni, hogy közel van a MHAT, ezért azután meg is reked a zsánerkép-sorozatnál, a polgári dramaturgiánál.

Mi dicsérhető benne?

Mindaz: AMI NEM.

Tehát:

nem naturalista,
nem patetikus,
nem érzélgős,
nem formalista,
nem zavaros, nem
rendetlen, nem
üres,
nem száraz,
nem heroikus.
Hanem?

Ez már nehezebb. Itt hallottam a leg-halkabb és majdnem szobahangokat használó szobaszínészeket, akikhez az érzelmességnek vagy a kántálásnak a gyanúja sem férközhett. Igaz, hogy a színpadon szürke és nem túl érdekes egyéniségű színészek voltak. Töprengés és halk meditáció jellemezte Arbuzov kórusát, és a főszereplő is töprengedett, nem pedig vívódott vagy önmarcangolt, mint Moszkvában.

Halk, nemes, de rossz előadás.

Opálos derengés az üres színpadon, amit hátul egy kockás háló zár le, erre kerülnek a háttérvetítések: éles és pontos, izgalmas szögekből fölvetett részletek egy vidéki dácásról, fotók a nyaraló életéről, 'elhagyott reggelizőasztalokkal és fehértörzsű nyírfákkal, amelyek olyan magasba szökkenőek, mintha a *Szállnak a darvak* körben forgó halálképsora dermedt volna rá a háttérre. A vetített díszlet pompásan működik, síkja előtt nem zavar a háromdimenziójú színész, és a színészek fényeiből sem kell visszalopni semennyit, hogy a díszletvetítés szépsége érvényesüljön. Mégis kicsit üres és steril a színpad, és kaján belső örömmre szolgál, amikor az első felvonás vége felé abbamarad a tökéletes vetítés, reszketni kezd a diavetítő, és inog az egész lát

vány. Tehát a díszletet mégsem lehet vetítéssel helyettesíteni!

Néhány szép pillanata van az előadásnak: az anya nedves ronggyal dörgöli udvarlójának a reggeliző asztalnál bepiszkított nadrágját ... A férfi mosogatás közben szinte gépiesen nyúl a törülköhöz, és míg beszélgetnek ketten: szerelmi vallomásként eltörölget. Mindezek a zsánerképtelenség túlérett gyümölcsei, de miután a fiatal rendező egyelőre nem olyan jelentős művészegység, mint a Művész Színház öregjei (ők is csak rekonstrukcióikban), hát az előadás szegény és lapos.

De boldog lennék, ha szakmailag ilyen gondosan kidolgozott, ilyen becsületesen rossz előadásokat láthatnék idehaza rendszeresen. Akszenov iskolásan rendez, de ismeri tehetsége határait. Nem akar fejtetőre állni, és idegen mintákkal pávaskodni. Pedantéria jellemzi: gonddal válogatja ki a kellékeket és aggályosan komponálja képbe a játékot, amelynek minden egyes pillanata eleven kapcsolattal működik. Azt, hogy mint rendezőnek, semmi sem jutott az eszébe, nem helyettesíti fakszikkal, nem csinál stilisztikai üresjáratokat, nem modoroskodik, hanem igényes szépséggel valószínűsíti meg a játék életét.

Könyvszakmány

Külföldről az utazó szakkönyveket zsákmányol rendszerint. Varsóban kifosztottam az antikvárium színházi részlegét. Moszkvában ez nehezebben megy. A könyvpiac a Bolsoj háta mögött elhúzódó Kuznyeckij Moszton található. Az utcán tömeg verődik össze, újságpapírba csavart, kabátszárny alá dugott könyvekkel férfiak és fiúk állnak: könyvet árulnak. Ez a fekete könyvpiac. Alacsony példányszámban megjelent kiadványokat, folyóiratokat, regényeket, politikai tanulmányokat árúsítanak. Természetesen felárral. Nem irodalombarátok összebeszéletlen társas összejövetele ez: zugüzérek, könyvvel feketézők, nyereszkeskedni vágyó vagányok árúsítanak itt, nem pedig pénzzavarban levő egyetemisták.

A látvány szeretnivaló. Olvasni vágyó, mohó információs igényű emberek áldozzák itt pénzüket.

Mégis nagyszerű zsákmány akadt egy pazar kiállítású, 270 oldalas album, 357 gyönyörű táblával, színes jelmeztervek, díszletvázlatok, makettek, előadások lefényképezett színpadképei. A könyv címe: *Ötven év* szovjet művészete. és fő-

címe: A tervezők színháza. A címlapon Majakovszkij díszletterve a *Buffo Misztériumból*, és bent a kötetben Tatlintól Kurilkóig megtalálható a század minden jelentősebb szovjet előadásának terve, a híres-nevezetesek (mint Meyerhold Cromelyneke színpada), csakúgy, mint Akimov leningrádi Svarc-díszletei ; és a kevésbé nevezetesek is. A szerkesztés nem időrendben mutatja be a terveket és a színpadképeket, és ezért pontosan kikapcsolható az egymás mellé rakott képekből a divatmanírok ismétlése, a nagy képzőművészeti áramlatokba való alkotói bekapcsolódás, a visszaesések, megtorpanások és újbóli nekirugaszkodások hullámzása.

Nélkülözhetetlen könyv, ha valaki XX. századi színházzal foglalkozik.

(Folytatjuk)

KÖVETKEZŐ SZÁMUNK TARTALMÁBÓL

Az évad dimenziói

Hermann István:
Lesz-e a káoszról kozmosz?
Szántó Judit:
Az évad a külföldi darabok tükrében
Bögel József:
A vidéki színházi fesztiválokról
Pályi András:
Színpad vagy szószer?

Szomszédok látogatóban

Tibor Rakovsky:
Madách humanista felhívása és mementója
Szilágyi János:
A nagyváradi színház a debreceni fesztiválon

Az idő mérlegén Lux Alfréd:

A dada útja a magyar színpadon
Antal Gábor:
Bródy Sándor és a magyar színházi élet
Bátki Bratmann Mihály:
A dada: Esztergályos Cecília

Majoros József:
Hogyan játszik a család?

Békés András:
Késői hozzászólás egy aktuális vitához
Szlovák László:
Társulatszervezés, igazgatás
Molnár Gál Péter:
Színházi útjegyzetek (II.)
Köröspataki Kiss Sándor:
Színházi napló Londonból
Gábor István:
Hol lakik Vonó Ignác?

THÉÂTRE

REVUE MENSUELLE
DE L'ASSOCIATION HONGROISE
DE L'ART THÉÂTRAL

Directeur: IVÁN BOLDIZSÁR
Rédacteur-en-chef: MÁRIA CS. TÖRÖK

Résumé

Anna Földes:
Le drame hongrois nous tient au coeur.

Pendant les quelques saisons passées les drames hongrois obtinrent une évaluation plus favorable dans les théâtres, on peut tout de même prétendre que les théâtres ne s'occupent pas assez et pas en temps opportun des nouvelles pièces dramatiques hongroises. Il arrive souvent que les oeuvres ne sont pas présentées au moment où elles seraient actuelles. Il est aussi à regretter que le théâtre, parfois, donne à l'oeuvre une interprétation autre que ce ne fut l'intention de l'auteur. Même les auteurs auraient besoin d'une aide plus efficace, de l'appui plus actif de l'atelier théâtral.

András Pályi: Un théâtre intime.

Mátyás Giricz, le metteur en scène en chef du Théâtre de Debrecen, depuis quelques années ravit les spectateurs dans ses productions par le charme de l'intimité. La représentation commence quand le public entre dans le théâtre et non pas lorsque le rideau se lève. Les fantaisies du metteur en scène transforment les spectateurs en participants.

Miklós Gyárfás:
L'inspiration de l'actrice.

Eva Ruttkai, leading actrice du Théâtre de la Comédie, a interprété dernièrement le rôle de Ielena dans l'Oncle Vania de Tchekov. Dans cet article l'auteur, outre l'analyse du jeu parfait, traite aussi des causes qui rendent si rare le jeu inspiré des acteurs sur nos scènes.

István Hermann:
Un Ui irrésistible à Pécs.

Le Théâtre National à Pécs, au Sud de la Hongrie, présenta la pièce dramatique «Arturo Ui» de Brecht dans une interprétation irrévérencieuse. Le metteur en scène Ferenc Sík n'a pas cherché à éloigner le spectateur des scènes, au contraire, il a créé une atmosphère

passionnée basée sur l'effet sentimental et psychologique. L'élément prédominant du spectacle, c'est l'interprétation d'Ui donnée par Péter Haumann. Il présente Ui comme un gangster psychopathe, souffrant de complexités, mais sachant en même temps profiter des complexités d'autrui.

Erika Szántó: Ne sait-on jamais?

La reprise en 1970 de la pièce de Shaw au Théâtre Madách est rendue vraiment intéressante par le fait que les acteurs Ila Schütz et Lajos Balázsovits présentent les jumeaux comme des teenagers de nos jours. Les autres membres de l'ensemble jouent également avec beaucoup de tempérament et contribuent au succès de la représentation.

Márta Rusznyák:
Homme célèbre avec la lettre L.

L'auteur dramatique Ferenc Karinthy est devenu réputé ces derniers temps par la bonne et due forme de ses pièces. Il est à regretter que sa nouvelle pièce dramatique, «Les Rêves du Mont Gellért», n'ait pas répondu à ce qu'on en attendait, ni au point de vue du contenu, ni de la forme. Les deux jeunes qui se rencontrent vers la fin de la guerre dans une situation pleine de périls ne savent que faire l'un avec l'autre, car l'auteur lui-même n'a pas beaucoup à dire à leur sujet, il ne sait pas lui-même ce qu'il pourrait faire d'eux. Aussi, de ce fait, la plus grande partie du drame n'est qu'un divertissement sans effet.

Katalin Róna:
«L'heure, l'interne, a oublié de battre en nous.»

C'est le Théâtre National à Szeged qui a présenté la nouvelle pièce dramatique du grand écrivain hongrois László Németh, «Le diable de la plume», qui par le sort du médecin hongrois du XIXe s. Semmelweis nous parle des tourments qu'on subit en écrivant.

Katalin Saád:
Deux mises en scène d'un même drame.

Le drame d'O'Neill intitulé A Long Day's Journey into Night a été présenté dans cette saison par deux théâtres de province, celui de Debrecen et celui de Szolnok. Dans la présentation de Debrecen le metteur en scène József Ruszt fit des relations entre la mère Mary et son fils Edmund atteint de la tuberculose l'essentiel du drame. La présentation de Szolnok, oeuvre de Gábor Székely, s'est efforcée plutôt à interpréter fidèlement le texte d'une beauté poétique.

Miklós Gábor: Ce que je peux raconter.

C'est la troisième partie du récit de l'artiste du Théâtre Madách sur l'art du métier. Nous en avons publié la première partie dans notre numéro d'avril et la deuxième dans celui de mai.

András Békés: En travail.

A Szentendre, petite ville sur les bords du Danube au Nord de Budapest, le Théâtre Estival a été ouvert pour la première fois en été 1969. Le directeur artistique de cette entreprise intéressante raconte l'histoire de ce théâtre et les projets pour la saison d'été de 1970.

Natalia Emödi: Métier et atelier.

Contribution à l'article de Tamás Koltai intitulé «Les armoiries de notre art» paru dans notre numéro de mai et traitant de la préparation professionnelle et de l'éthique dans le travail de l'acteur.

György Jósfiay:
Théâtre et carte géographique.

Le Théâtre de Kaposvár, à partir de la saison prochaine, donnera des représentations théâtrales encore dans deux autres villes. Ils ne joueront plus dans les villages et petites localités qui manquent des conditions techniques indispensables pour les représentations.

Gábor Antal:
Entrevue avec István Somló.

Entrevue avec István Somló sur les théâtres et acteurs d'autrefois. Entre 1930 et 1960 Somló a joué avec grand succès les leading-rôles des drames de conversation.

Judit Szántó:
L'an 1969 sur les scènes du monde.

L'article donne connaissance des oeuvres dramatiques d'importance dans les théâtres anglais, américain, soviétique, polonais, français et allemand et des représentations qui ont eu le plus grand succès artistique et public l'année passée.

Péter Molnár Gál:
Journal de voyage sur théâtres.

L'article relate deux représentations théâtrales de Leningrad. Des productions du «Crépuscule orageux» de Rochmanov et du «Jours heureux d'un malheureux» d'Arbuzov l'auteur tire des conclusions intéressantes le théâtre hongrois.

Ára: 12,— Ft

HUSZTI PÉTER (VALENTINE) ÉS PIROS ILDIKÓ (GLORIA) A MADÁCH SZÍNHÁZ SOSEM LEHET TUDNI ELŐADÁSÁN